

ток його господарського й культурного життя. Цікаво було б довідатися також про демографічну структуру й етнічний склад середньовічного населення півострова. Наприклад, відомий американський тюрколог, вчений із світовим ім'ям О. Й. Пріцак стверджує, що український етнос на території тогочасного Криму був домінуючим. Отже, авторам треба було висловити і своє ставлення до цього малодослідженого у вітчизняній історіографії питання.

На сторінках рецензованої праці висвітлюються передумови й хід ряду козацьких повстань проти польсько-шляхетського панування на українських землях наприкінці XVI — в середині XVII ст. Як відомо, кульмінацією цієї боротьби стала визвольна війна українського народу 1648 — 1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. Матеріал викладено цілком достовірно і повно. Проте, на жаль, автори обмежилися тільки схематичним викладом перебігу основних військових дій. Поза їхньою ува-

гою опинилася така важлива проблема, як формування української державності, роль у цьому процесі Війська Запорізького й особисто Б. Хмельницького. У цьому зв'язку дискусійною є точка зору авторів щодо акту 1654 р. та вживання ними терміну «возз'єднання».

Насамкінець звернемо увагу на кілька дрібних, проте, прикрих помилок, що вкралися до книги. Так, відомий турецький мандрівник і письменник Е. Челебі помилоково називається в ній арабським хроністом. У підтекстовці до однієї з мініатюр, на якій зображено О. Дашкевича, помилоково вказується інше прізвище — К. Косинський.

Звичайно, наведені тут зауваження аж ніяк не знижують позитивного значення рецензованої праці. Вона стане у пригоді не тільки фахівцям-історикам, а й широкому колу читачів.

В. М. РИЧКА (Київ)

Одержано 24.09.90.

Археология Украинской ССР: Библиогр. указатель. 1918 — 1980 / АН УССР. Центр. научн. б-ка им. В. И. Вернадского.

*Сост.: И. Г. Шовкопляс, Н. Г. Дмитренко
Киев: Наук. думка, 1989.— 560 с.*

Широкий розмах експедиційних робіт по вивченню археологічних пам'яток України та теоретичних досліджень з теми зумовив появу великої кількості друкованих праць. Тому давно постала настійна потреба систематизувати ці численні матеріали і ознайомити з ними як учених, так і широкі кола краєзнавців.

Рецензована книга є вдалим прикладом успішного виконання цього важливого наукового завдання. Це — фундаментальний покажчик літератури з археології України, опублікованої в Радянському Союзі більш як за 60 років. Вихід у світ цієї книги, до якої включено понад 15 тис. друкованих праць, — визначна подія в розвитку археологічної науки на Україні.

При підготовці покажчика його автори ретельно добирали літературу залежно від її важливості й наукової цінності. Так, виходячи з того, що покажчик повинен не тільки відобразити сучасний стан вивчення археологічних пам'яток на Україні, а й висвітлити основні питання розвитку археології в республіці, до нього поряд з науковими дослідженнями включена й частина праць хронікально-інформаційного та науково-популярного характеру, які мають самостійне значення. Разом з тим, укладачі покажчика цілком обгрунтовано не включили до нього праці, які містять незначний обсяг наукової інформації (такі, зокрема, є виставки по експозиціях музеїв і виставок, тези доповідей студентських конференцій, хронікальні повідомлення про різні наради, сесії та конференції, короткі повідомлення в популярних журналах тощо). Не увійшли до нього й ав-

тореферати дисертацій, опублікованих у вигляді монографій, а також ранні видання книжок, перевиданих пізніше без істотних виправлень та доповнень.

Тематична структура (схема) покажчика складається з 11 розділів: історія й діяльність наукових установ і товариств, музеїв і вузів; охорона пам'яток; персоналії; загальні праці (узагальнюючі й оглядові, теорія й практика досліджень, сесії й конференції, бібліографічні посібники); палеоліт і мезоліт; неоліт; епоха міді-бронзи; ранній залізний вік; античні держави Північного Причорномор'я; стародавні східні слов'яни; Стародавня (Київська) Русь; середньовічні пам'ятки (пам'ятки українського середньовіччя та пам'ятки слов'янських племен і народностей). Структура відповідає схемі періодизації історії людства, прийнятій в радянській археології.

Належна увага в покажчику приділена й бібліографічним посібникам. Вони виділені в окрему рубрику в розділі загальних праць. Це — окремі видання і статті (підбірки) у збірниках і журналах та посилення на книги, які містять значну кількість назв у списках використаної й рекомендованої літератури та посторінкових посиленнях. Подібні бібліографічні матеріали виділені й в кінці всіх тематичних розділів покажчика. Завдяки цьому рецензована праця практично є бібліографічним посібником з археології України за весь період її розвитку на території республіки.

Література в тематичних розділах покажчика систематизована здебільшого відповідно до датувань та історико-культурних визначень пам'яток їх дослідниками. Разом з тим, у міру потреби до них внесено необхідні зміни і уточнення, виходячи із сучасного рівня розвитку археології. Назви багатьох праць доповнені географічними, хронологічними та іншими уточнюючими відомостями.

Високою науковою цінністю відзначається

допоміжний бібліографічний апарат покажчика — це іменний, тематичний та предметний покажчик. Підготовка двох останніх вимагала величезних зусиль та глибоких знань змісту відібраної літератури. Кожний, хто займається чи цікавиться археологією України, знайде за їх допомогою те, що йому необхідне. Це, по-суті, додаткові, більш детальні рубрики основних структурних розділів покажчика.

У географічному покажчику міститься територіально-адміністративна прив'язка всіх археологічних пам'яток України, описаних в працях, включених до покажчика. Це особливо необхідно музейним працівникам та краєзнавцям, активістам Товариства охорони пам'яток історії та культури.

До допоміжного апарату покажчика включено також список основних використаних джерел — радянських видань, в яких є матеріали з археології України та інших, тісно пов'язаних з нею наук.

Такий повний і всеохоплюючий бібліографічний покажчик радянської літератури з археології України підготовлений вперше. Його вихід у світ є помітною подією в історії розвитку всієї археологічної науки в республіці. Він сприятиме розширенню джерелознавчої бази вивчення давньої та середньовічної історії населення території республіки й сусідніх з нею країн Східної й Центральної Європи, поліпшенню навчальної, музейної та краєзнавчої роботи.

Заслугує схвалення ініціатива Інституту археології АН УРСР, який підготував покажчик як додатковий том до другого видання тритомної праці «Археология Украинской ССР», та велика робота працівників Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського АН УРСР.

Виключно цінне поєднання узагальнюючої та бібліографічної праць в єдиному комплексі, вперше здійснене в масштабах цілої наукової дисципліни, безперечно стане прикладом для наслідування в інших наукових дисциплінах.

Висока оцінка покажчика не означає,

однак, що в ньому немає тих чи інших слабких місць та недоліків, зокрема в плані повноти охоплення існуючих матеріалів та бібліографічного опису окремих праць.

Насамперед звертає на себе увагу майже повна відсутність у покажчику праць, присвячених дослідженню археологічних пам'яток кримсько-татарської культури, авторами яких були не лише дослідники татарської національності (О. А. Акчокракли, У. А. Боданінський, Я. Кемаль), звинувачувані у кримсько-татарському націоналізмі, а й інші радянські вчені (І. М. Бороздін, Б. М. Засипкін, І. Ю. Крачковський, Б. О. Куфтин та ін.)

На жаль, відсутні в рецензованій праці дослідження з археології та суміжних з нею наукових дисциплін багатьох українських вчених — М. С. Грушевського, Ф. К. Вовка, В. Б. Антоновича, П. П. Куріпного, В. Ю. Данилевича, В. М. Щербаківського, а також матеріали про їх життя й наукову діяльність.

На нашу думку, цей недолік слід виправити під час перевидання цього покажчика, в чому є настійна потреба, оскільки через мізерний тираж (1 тис. примірників), він відразу ж став бібліографічною рідкістю. Можливе внесення цих праць та матеріалів до аналогічного покажчика літератури з археології України за 1981 — 1990 рр., який, як відомо, готується в ЦНБ АН УРСР.

Бажано було б поповнити розділ «Персоналії», включивши до нього матеріали про дослідників ряду наукових дисциплін, тією чи іншою мірою пов'язаних з археологією України.

Вказані недоліки і висловлені побажання не знижують позитивної оцінки покажчика, який вводить до широкого наукового обігу дані про джерела давньої і середньовічної історії населення України.

М. М. БОНДАР (Київ)

Одержано 01.08.90.

Шановні читачі!

Нагадуємо, що журнал розповсюджується за передплатою, яка приймається всіма агентствами «Союздруку» без обмежень. Індекс — 74499. Ціна на рік — 21 крб. 60 коп., на півріччя — 10 крб. 80 коп., на квартал — 5 крб. 40 коп.